

УДК 159.98

Карамушка Л. М., Креденцер О. В.

ТРЕНІНГ «ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПЕРСОНАЛУ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ»: СТРУКТУРА, ЗМІСТ, ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ

Карамушка Л. М., Креденцер О. В. Тренінг «Психологічна підготовка персоналу освітніх організацій до розвитку підприємницької активності»: структура, зміст, особливості використання. В статті представлено зміст та структуру тренінгу «Психологічна підготовка персоналу освітніх організацій до розвитку підприємницької активності». Розкрито його мету, завдання, основні структурні компоненти. Наведено цільову аудиторію, організацію та форму проведення тренінгу. Представлено основні інтерактивні техніки. Зміст тренінгу розкрито шляхом поєднання основних структурних елементів (тренінгових сесій), основних компонентів кожної із тем тренінгу (змістовно-смысловий, діагностичний та корекційно-розвивальний компоненти) та інтерактивних технік, які використовуються для представлення кожного із компонентів. У статті наведено детальний зміст тренінгу.

Ключові слова: психологічна підготовка, психологічний тренінг, освітні організації, персонал освітніх організацій, інтрапренерство, підприємницька активність.

Карамушка Л. Н., Креденцер О. В. Тренинг «Психологическая подготовка персонала образовательных организаций к развитию предпринимательской активности»: структура, содержание, особенности использования. В статье представлены содержание и структура тренинга «Психологическая подготовка персонала образовательных организаций к развитию предпринимательской активности». Раскрыты его цели, задачи, основные структурные компоненты. Приведены целевая аудитория, организация и форма проведения тренинга. Представлены основные интерактивные техники. Содержание тренинга раскрывается путем объединения основных структурных элементов (тренинговых сессий), основных компонентов каждой из тем тренинга (содержательно-смысловой, диагностический и коррекционно-развивающий компоненты) и интерактивных техник, используемых для представления каждого из компонентов. В статье приведено подробное содержание тренинга.

Ключевые слова: психологическая подготовка, психологический тренинг, образовательные организации, персонал образовательных организаций, интрапренерство, предпринимательская активность.

Постановка проблеми. Концепція «Нової української школи», за якою відбувається реформування сучасної освітньої системи, передбачає, насамперед, формування ключових компетентностей учнів. Адже дитині недостатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці [10].

«Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Проект нового базового Закону України «Про освіту», Стаття 1). Ключові компетентності – ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя [10]. Серед ключових компетентностей виділено *підприємливість*, яка передбачає «уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо» [10, 12]. Безперечно, що для розвитку підприємливості в учнів, персоналу освітніх організацій необхідно мати високий рівень розвитку такої компетентності.

Отже, на нашу думку, одним із можливих шляхів розв'язання цієї проблеми, є впровадження в процес підготовки персоналу освітніх організацій тренінгу «Психологічна підготовка персоналу освітніх організацій до розвитку підприємницької активності».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку підприємницької активності персоналу в сфері середньої освіти представлена в роботах W. Charles, M.S. Lavaroni, D.E. Leisey [21], M.L. Lăcătu [23], I. Мінковська [9], J. Klink, J. Janssen [22], P. Kneale [24], T. Kising'u [25], С. Смерічевська [12], М. Ебнер, Г. Франк, К. Корунка [18] та ін., а також у низці попередніх публікацій авторів [5–7; 8; 14].

Разом із тим, у літературі відсутні розробки, що стосуються тренінгу психологічної підготовки персоналу освітніх організацій до розвитку підприємницької активності.

Отже, **метою нашого дослідження** є розкриття змісту та структури тренінгу «Психологічна підготовка персоналу освітніх організацій до розвитку підприємницької активності».

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Теоретико-методологічною основою для розробки тренінгу виступили праці, що розкривають зміст, методи та форми психологічної підготовки персоналу, менеджерів освітніх організацій (О.І. Бондарчук [1], О.В. Брюховецька [2], А.В. Вознюк [3], Л.М. Карамушка [5; 13; 14], В.М. Федорчук [16], В.А. Чикер [4; 17] та ін.), а також попередні розробки авторів [5; 8; 13; 14].

В основу тренінгу було покладено технологічний підхід, який розроблено в лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України професором Л.М. Карамушкою [13].

1. Мета та завдання тренінгу

Мета тренінгу – психологічна підготовка освітнього персоналу до розвитку підприємницької активності.

Завдання тренінгу:

1. Оволодіння знаннями щодо сутності підприємницької активності в освітніх організаціях;
2. Оволодіння персоналом освітніх організацій методами діагностики підприємницької активності;
3. Оволодіння персоналом освітніх організацій уміннями та навичками розвитку підприємницької активності.

2. Структура, основні компоненти та інтерактивні техніки тренінгу

Тренінг складається зі вступу, тренінгової сесії 1 «Ризикованість та інноваційність як базові характеристики підприємницької активності», тренінгової сесії 2 «Творчість та незалежність як основні процесуальні характеристики підприємницької активності», тренінгової сесії 3 «Орієнтація на досягнення, цілеспрямованість та прагнення до саморозвитку як основні результативні характеристики підприємницької активності» та заключної частини (табл. 1). Увесь тренінг розрахований на 32 години.

Зміст тренінгу розгортається шляхом поєднання основних структурних елементів (тренінгових сесій), основних компонентів кожної із тем тренінгу (інформаційно-смісловий, діагностичний та корекційно-розвивальний компоненти) та інтерактивних технік, які використовуються для представлення кожного із компонентів.

Розглянемо далі детальний зміст розробленого тренінгу.

I. Вступна частина тренінгу

Блок 1: «Знайомство»

Криголам «Знайомство». Інструкція: група стоїть в колі, кожний учасник по черзі кидає м'яч та називає своє ім'я, можна пройти декілька кіл. Після цього завдання змінюється: треба кидати м'яч і називати ім'я тієї людини, якій ти кинув м'яч, можна пройти декілька кіл.

Вправа «Знайомство: образ». Інструкція: учасникам дається завдання зобразити свій образ (як вони себе сприймають) за допомогою певного предмета, явища тощо. Потім учасники повинні зобразити свій образ з точки зору того, як їх сприймають колеги (на їхню думку).

Блок 2: «Мета, завдання, структура тренінгу та правила групової роботи»

Вивчення очікувань, запитів та емоційного стану учасників заняття.

Учасники по черзі дають відповіді на запитання:

- «Які Ваші очікування від тренінгу?»
- «Що б Ви дуже хотіли, щоб було під час тренінгу?»
- «Що б Ви дуже не хотіли, щоб було під час тренінгу?»

Індивідуальні відповіді учасників заняття, представлені на окремих «аркушах-стікерах», можуть вивішуватися на дошці (спеціальному стенді), з подальшим груповим аналізом та обговоренням. Це надасть можливість створити «груповий портрет» учасників заняття, а також уточнити основну мету та завдання тренінгу.

Мультимедійна презентація: «Мета, завдання та структура тренінгу» (з урахуванням результатів виконання попереднього завдання).

«Мозковий штурм»: «Визначення правил групової роботи та загальної структури тренінгу».

Блок 3: «Вступ до проблеми: підприємницька активність в освітніх організаціях»

Проблемне обговорення: «Особливості підприємництва в освіті»: реалії та проблеми.

«Мозковий штурм»: «Назвіть основні характеристики підприємницької активності персоналу освітніх організацій».

Узагальнення та обговорення отриманих результатів (з використанням мультимедійної презентації): «Основні характеристики підприємницької активності персоналу освітніх організацій та їх класифікація».

Структура тренінгу «Психологічна підготовка персоналу освітніх організацій до розвитку підприємницької активності»

Структурні частини	Компоненти	Години
I. ВСТУПНА ЧАСТИНА ТРЕНІНГУ	Блок 1: «Знайомство» Блок 2: «Мета, завдання, структура тренінгу та правила групової роботи» Блок 3: «Вступ до проблеми: психологічні чинники організаційного розвитку»	4
II. ОСНОВНА ЧАСТИНА ТРЕНІНГУ		
<i>Тренінгова сесія 1</i> «Ризикованість та інноваційність як базові характеристики підприємницької активності»	<i>Інформаційно-смісловий компонент:</i> «Сутність характеристик «ризикованість» та «інноваційність»	6
	<i>Діагностичний компонент:</i> «Діагностика схильності до ризику та готовності до інновацій»	
	<i>Корекційно-розвивальний компонент:</i> «Розвиток схильності до ризику та готовності до інновацій»	
<i>Тренінгова сесія 2</i> «Творчість та незалежність як основні процесуальні характеристики підприємницької активності»	<i>Інформаційно-смісловий компонент:</i> «Сутність характеристик «творчість, гнучкість, автономність»	6
	<i>Діагностичний компонент:</i> «Діагностика характеристик «творчість, гнучкість, автономність»	
	<i>Корекційно-розвивальний компонент:</i> «Розвиток характеристик «творчість, гнучкість, автономність»	
<i>Тренінгова сесія 3</i> «Орієнтація на досягнення, цілеспрямованість та прагнення до саморозвитку як основні результативні характеристики підприємницької активності»	<i>Інформаційно-смісловий компонент:</i> «Сутність характеристик «орієнтація на досягнення», «прагнення до саморозвитку»	6
	<i>Діагностичний компонент:</i> «Діагностика характеристик «орієнтація на досягнення», «прагнення до саморозвитку»	
	<i>Корекційно-розвивальний компонент:</i> «Розвиток характеристик «орієнтація на досягнення», «прагнення до саморозвитку»	
III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА ТРЕНІНГУ	Блок 1 «Узагальнення та закріплення набутих під час навчання знань, вмінь, навичок» Блок 2 «Підбиття підсумків роботи» Блок 3 «Прощання»	4
УСЬОГО		32

II. Основна частина тренінгу

Тренінгова сесія 1 «Ризикованість та інноваційність як базові характеристики підприємницької активності»

Інформаційно-смісловий компонент «Сутність характеристик «ризикованість» та «інноваційність»

Метод незавершених речень (письмовий варіант):* «Ризикованість як провідна характеристика підприємницької активності – це ...».

Метод «мозкового штурму» (письмовий варіант):* «Інноваційність – це інтегративна психологічна характеристика, яка включає в себе....».

*Результати виконання першого та третього завдань записуються учасниками на окремих аркушах-стікерах та вивішуються на окремій дошці. Після загальногрупового обговорення отриманих записів та їхньої обробки (методами аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації тощо) результати виконання цих завдань ведучий залишає на дошці протягом усього заняття як певне методичне забезпечення. До отриманих результатів учасники можуть повертатися у ході виконання інших

завдань, зокрема, під час виконання «психологічного практикуму» (див. діагностичний компонент тренінгової сесії).

Метод розробки творчих проектів (робота в малих групах): «Основні фактори, які впливають на ризикованість та інноваційність підприємницької поведінки».

Міні-лекція з використанням мультимедійної презентації: «Особливості ризикованої та інноваційної підприємницької поведінки. Схильність до зваженого ризику. Схильність до інновацій».

Діагностичний компонент «Діагностика схильності до ризику та готовності до інновацій»

Метод самодіагностики «Психологічна павутинка»: «Самооцінка ризикованості та інноваційності».

Інструкція: використовуючи результати попередніх вправ, відмітити на шкалах (від 0 до 10) рівень розвитку кожної із виділених якостей. Шкалами в даному випадку є радіуси великого кола, кількість яких (радіусів) відповідає кількості психологічних якостей, які оцінюють учасники. З'єднати точки на шкалах.

У результаті отримуємо «павутинку», на якій наочно відображені перспективи для подальшого самовдосконалення учасників тренінгу.

Психологічний практикум: «Діагностика схильності до інновацій» за допомогою *Шкали самооцінки інноваційних якостей особистості* (Н.М. Лебедева, А.Н. Татарко) [19].

Корекційно-розвивальний компонент «Розвиток схильності до ризику та готовності до інновацій»

Групова дискусія: «Схильність до ризику в процесі організаційного розвитку в освітніх організаціях: аргументи «за» та аргументи «проти».

Вправа «Прийняття ризикованого рішення в процесі організаційного розвитку». Заповнення робочих аркушів (робота в малих групах з подальшим обговоренням). Кожній групі пропонується прийняти (або не прийняти) ризиковане рішення (на прикладі введення конкретної зміни) за такою схемою: прописати можливі переваги та ризики, встановити невизначені наслідки, виявити альтернативні шляхи тощо.

Вправа «Виявлення інноваційності в процесі організаційного розвитку». Заповнення робочих аркушів (робота в малих групах з подальшим обговоренням). Кожній групі пропонується заповнити план організаційного розвитку освітньої організації (на прикладі введення конкретної інновації): 1. Мета організаційного розвитку; 2. Рушійні сили; 3. Стримуючі сили; 4. План дій; 5. Вияви підприємницької активності. Після завершення вправи учасники обговорюють отримані результати за такими основними питаннями: адекватність мети, відповідність плану дій поставленій меті, ступінь врахування рушійних та стримуючих сил в плані дій, значення виявлення підприємницької активності, основні форми її виявлення.

Тренінгова сесія 2 «Творчість та незалежність як основні процесуальні характеристики підприємницької активності»

Інформаційно-смісловий компонент «Сутність характеристик підприємницької активності «творчість, гнучкість, автономність»

Вправа «Скарбничка асоціацій»: по колу кожний із учасників називає асоціації, які пов'язані з поняттям «незалежність».

Аналітична робота в парах: «Вияв творчості у менеджерів освітньої організації»; «Як проявляється автономність у роботі менеджера освітньої організації».

Робота в малих групах: «Сутність та значення таких характеристик підприємницької активності, як «творчість, незалежність» у персоналу освітніх організацій».

Діагностичний компонент «Діагностика характеристик підприємницької активності «творчість, незалежність»»

Психологічний практикум: «Виявлення рівня розвитку характеристик підприємницької активності» (за допомогою *Тесту на загальні здібності до підприємництва (GET TEST)* [11]).

Корекційно-розвивальний компонент «Розвиток характеристик підприємницької активності «творчість, автономність»»

Проблемна ситуація (робота в малих групах з подальшим обговоренням): «Виявлення незалежності при прийнятті інноваційного рішення». Мета вправи: розвинути такі характеристики підприємницької активності, як незалежність та гнучкість (навчитися адекватно оцінювати можливості освітньої організації, зважувати можливі винагороди та поразки, відстоювати свою точку зору, приймати аргументи іншої сторони). Групам пропонується на прикладі конкретної освітньої організації прийняти рішення щодо відкриття «Центру з вивчення іноземних мов». Кожна група розподіляється на тих, хто підтримує цю ініціативу, та на тих, хто проти неї. Для цього пропонується визначити очевидні

переваги та можливі ризики. Під час виконання тренер спостерігає за тим, хто із учасників був незалежним у своїх поглядах, хто приймав позицію «моя хата скраю», хто схилився під тиском групи. Після виконання прийняті рішення та спостереження тренера обговорюються.

Вправа «Креатив». Мета вправи: розвинути таку характеристику підприємницької активності, як творчість (навчитися проявляти творчі підходи в процесі введення змін, генерувати творчі ідеї). Учасникам пропонується знайти якомога більше способів прояву підприємницької активності при введенні в освітню організацію таких змін, як, наприклад, розробка рекламної компанії освітньої організації або нові форми проведення новорічних свят в освітніх організаціях.

Гра «Один проти всіх». Із групи обирається один або декілька учасників – «керівників», які повинні упевнити інших членів групи («колектив») прийняти непопулярне рішення. «Керівник» повинен навести достатню кількість найвагоміших аргументів, а група чинить опір. При обговоренні цієї гри найбільша увага приділяється установленню контакту з аудиторією, переконливості аргументів та можливості різних варіантів вирішення конфліктних ситуацій, а також особливості самопрезентації керівника.

Тренінгова сесія 3 «Орієнтація на досягнення, прагнення до саморозвитку та цілеспрямованість як основні результативні характеристики підприємницької активності»

Інформаційно-смісловий компонент «Сутність характеристик підприємницької активності орієнтація на досягнення та прагнення до саморозвитку»

Групова дискусія: «Результат підприємницької активності – це лише гроші?».

Робота в малих групах: «Результат реалізації стратегічних та тактичних цілей розвитку організації: спільне та відмінне».

Індивідуальне аналітичне завдання: «Саморозвиток: основні напрями та стратегії».

Діагностичний компонент «Діагностика характеристик підприємницької активності орієнтація на досягнення та прагнення до саморозвитку»

Психологічний практикум:

- діагностика орієнтації на досягнення за допомогою методики «Мотивація досягнень» [20];
- діагностика прагнення до саморозвитку за допомогою «Методики діагностики реалізації потреб в саморозвитку» [20].

Корекційно-розвивальний компонент «Розвиток характеристик підприємницької активності орієнтація на досягнення, прагнення до саморозвитку, цілеспрямованість»

Вправа «Виявлення цілеспрямованості та рішучості під час постановки і досягнення цілей змін» (робота в малих групах з подальшим обговоренням).

Мета вправи: розвинути такі характеристики підприємницької активності, як цілеспрямованість та рішучість (навчитися ставити мету та визначати конкретні кроки для досягнення поставленої мети).

Інструкція: кожна група на прикладі введення конкретної зміни в освітню організацію повинна чітко сформулювати мету («головні цілі») та визначити конкретні кроки на шляху реалізації визначеної мети («підцілі»). Потім кожна із «підцілей» розподіляється ще на кілька необхідних кроків і т.д., поки визначити «підцілі» буде неможливо. Після завершення вправи учасники обговорюють отримані результати за такими основними питаннями: наскільки важко було чітко сформулювати цілі; чи є вичерпно ієрархія цілей у сусідньої групи; визначити основні резерви.

Індивідуальне домашнє завдання: «Прояв у процесі введення змін в освітній організації потреби в досягненнях, подальшому розвитку: складання «Стратегічного плану з саморозвитку та досягнення професійних цілей». Мета вправи: розвинути таку характеристику підприємницької активності, як потреба в досягненнях, подальшому розвитку (сформулювати потребу в самовдосконаленні, навчитися оцінювати свій професійний рівень відповідно до введення змін). На прикладі змодельованої ситуації учасникам пропонується заповнити макет стратегічного плану з саморозвитку та досягнення професійних цілей. Наприклад, в освітній організації вводиться така зміна, як використання сучасних ІТ-технологій під час викладання дисципліни.

План із саморозвитку та досягнення професійних цілей має містити такі частини. 1. Сьогодення: а) «Чи задоволені Ви станом викладання своєї дисципліни?»; б) «Ваша мета, уявлення про майбутнє щодо викладання своєї дисципліни?»; в) «Проаналізуйте Ваш рівень володіння сучасними ІТ-технологіями»; 2. Майбутнє: а) «Опишіть свій рівень володіння сучасними ІТ-технологіями через 1 рік»; б) «Які зміни повинні відбутися у Вашій діяльності?»; в) «Як повинен змінитися Ваш рівень володіння сучасними ІТ-технологіями?»; 3. Реалізація плану: а) «Назвіть 4–5 заходів для здійснення запланованого»; б) «Назвіть 4–5 речей, які можуть зашкодити запланованому»; в) «Визначте, чия допомога Вам необхідна в цьому»; г) «Визначте, як Ви будете контролювати

намічений план»; д) «Визначте конкретну винагороду, яка можлива при досягненні запланованих цілей».

III. Заключна частина тренінгу

Блок 1 «Узагальнення та закріплення набутих під час навчання знань, вмінь, навичок»

Спільний творчий проект: «Менеджер освітньої організації – ідеальний підприємець». Мета: узагальнити набуті знання про основні характеристики підприємницької активності персоналу освітніх організацій. Інструкція: всі учасники групи виконують спільний проект, на якому відображають ідеального менеджера-підприємця.

Блок 2 «Підбиття підсумків роботи»

Блиц-опитування учасників тренінгу за допомогою анкети «Аналіз ефективності роботи тренінгу», яку з метою забезпечення об'єктивності зворотного зв'язку необхідно проводити анонімно.

Рефлексія тренінгу. Всі учасники, сидячи в колі, послідовно, в довільній формі висловлюють свої враження від проведеного заняття, наприклад, наскільки воно було корисним для них, що нового про себе вони дізнались, що їм сподобалось (не сподобалось), що слід враховувати в процесі проведення занять надалі тощо. Отримані судження можуть, з дозволу учасників тренінгу, записуватись керівником заняття на диктофон для здійснення подальшого контент-аналізу. Це надасть можливість глибше оцінити значущість занять для учасників, а також своєчасно вносити певні зміни в проблематику, дизайн заняття та власну поведінку тренера на подальших етапах роботи.

Блок 3 «Прощання»

Вручення сертифікатів.

Фотопрезентація «Так ми працювали сьогодні разом».

Криголам «На все добре». На завершення кожний із учасників тренінгу пише своїм колегам побажання на майбутнє та урочисто вручає їх.

Обмін професійними контактами.

Отже, друга змістовна частина «Технології психологічної підготовки персоналу освітніх організацій до розвитку підприємницької активності» включає тренінг «Психологічна підготовка персоналу освітніх організацій до розвитку підприємницької активності».

Наприкінці зазначимо, що впровадження розробленого тренінгу для персоналу освітніх організацій показало його ефективність, позитивний зворотний зв'язок, сприяло осмисленню проблеми розвитку підприємницької активності в персоналу освітніх організацій, підвищенню рівня розвитку основних характеристик підприємницької активності: ризикованості, інноваційності, творчості, цілеспрямованості, незалежності, прагнення до саморозвитку. Про це свідчать результати роботи учасників тренінгу в заключній його частині, результати опитування тощо.

Висновки. Впровадження розробленого тренінгу для персоналу освітніх організацій показало його ефективність, позитивний зворотний зв'язок, сприяло осмисленню проблеми розвитку підприємницької активності, підвищило мотивацію до розвитку підприємницької активності персоналу освітніх організацій. Це засвідчують результати роботи учасників тренінгу в заключній його частині.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в розробці моделі психолого-управлінського консультування менеджерів освітніх організацій щодо психологічного забезпечення розвитку підприємницької активності персоналу освітніх організацій.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О. І. Спецкурс-тренінг особистісного розвитку керівників освітніх організацій у контексті організаційного розвитку / О. І. Бондарчук // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : А.С.К., 2011. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – 2011. – Вип. 32. – С. 213–218.
2. Брюховецька О. В. Психологія професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів : монографія / О. В. Брюховецька. – К. : Інтерсервіс. – 360 с.
3. Вознюк А. В. Комплекс активних методів та форм психологічної підготовки керівників до управління педагогічними працівниками в системі педагогічної освіти / А. В. Вознюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Вип. 567. – Педагогіка та психологія. – Чернівці, 2011. – С. 39–47.
4. Восемнадцять програм тренінгов: руководство для профессионалов / под науч. ред. В. А. Чикер. – СПб. : Речь, 2007. – 368 с.
5. Карамушка Л. М. Технологія розвитку підприємницької поведінки у працівників освітніх організацій для забезпечення ефективного введення змін в освітніх організаціях / Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер // Актуальні проблеми психології. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Наук. світ, 2007, част. 20. – С. 64–69.

6. Карамушка Л. М. Роль внутрішньоорганізаційного підприємництва в реалізації концепції «Нова українська школа» / Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер // Організаційна психологія. Економічна психологія. – Науковий журнал / [за наук. ред. С. Д. Максименка та Л. М. Карамушки]. – К. : Логос, 2019. – № 1(16). – С. 33–45.
7. Креденцер О. В. Підприємницька активність персоналу освітніх організацій: теоретична модель та емпіричне дослідження / О. В. Креденцер // Досвід України та країн Європейського Союзу у вирішенні актуальних проблем психології в сучасних соціально-політичних умовах : зб. наук. статей / [за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, О. В. Креденцер, Ю. Горбанюк]. – К.-Люблін : Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, Інститут Наук про Родину і Працю Соціальної Католицької Університету Любліна Яна Павла II. – К. : Логос, 2016. – С. 62–69.
8. Креденцер О. В. Психологічна підготовка персоналу освітніх організацій до розвитку організаційної культури в умовах соціальної напруженості / О. В. Креденцер // Організаційна психологія. Економічна психологія. – 2018. – № 1 (12). – С. 89–98.
9. Міньковська І. Шкільний вчитель = підприємець. Чи можливо це в Україні? / І Міньковська / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nus.org.ua/view/shkilnyj-vchytel-pidpryemets-chy-mozhlyvo-tse-v-ukrayini/>
10. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
11. Пачковський Ю. Ф. Психологія підприємництва : [навч. посіб.] / Ю. Ф. Пачковський. – Львів, 2001. – 276 с.
12. Смерічевська С. Стратегія освітнього інтрапідприємництва / С. Смерічевська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=13553
13. Технології роботи організаційних психологів : [навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти] / за наук. ред. Л. М. Карамушки. – К. : ІНКОС, 2005. – 366 с.
14. Технологія психологічної підготовки персоналу організацій до роботи в умовах соціально-економічних змін (на матеріалі освітніх організацій) : [навч. посіб.] / за наук. ред. проф. Л. М. Карамушки. – К. : Наук. світ, 2008. – 234 с.
15. Управление персоналом. Практикум: упражнения, тесты / [под ред. М. Н. Кулапова]. – М. : Экзамен, 2003. – 256 с.
16. Федорчук В. М. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача» : [навч.-метод. посіб.] / В. М. Федорчук. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. – 240 с.
17. Чикер В. А. Тренинг как метод, способствующий успешной реализации организационных изменений и организационному развитию / В. А. Чикер, А. М. Гуревич, Д. Саулин. – СПб., 2004. – 156 с.
18. Эбнер М. Предпринимательская ориентация в организации. Внутреннее предпринимательство ; [пер. с нем.] / М. Эбнер, Г. Франк, К. Корунка, М. Люгер // Психология труда и организационная психология. – Т. 6. – X. : Гуманитарный Центр, 2010. – 284 с.
19. Лебедева Н. М. Методика исследования отношения личности к инновациям / Н. М. Лебедева, А. Н. Татарко // Альманах современной науки и образования. – Тамбов : Грамота, 2009. – № 4 (23) : в 2-х ч. – Ч. II. – С. 89–96.
20. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – [2-е изд., доп.]. – М. : Психотерапия, 2009. – 544 с.
21. Charles, W. Bringing the Excitement of Entrepreneurism to the Public Schools / W. Charles, M.S. Lavaroni, Donald E. Leisey [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.edentrepreneurs.org/edupreneur.php>
22. Klink, J. Fostering intrapreneurial competencies of employees in the education sector / J. Klink, Jo Boon, Marcel Van der Klink and Jose Janssen. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/ijtd.12010> <https://doi.org/10.1111/ijtd.12010>
23. Lăcătu, M. L. Entrepreneurship in education / Maria Liana Lăcătu, Camelia Stăiculescu // International Conference Knowledge-Based Organization. – 2016. – Vol. XXII. – No 2. – P. 438–443.
24. Kneale, P. Teaching Intrapreneurship: Cases from Business / Pauline Kneale // Planet. – 2004. – № 12:1. – P. 8–9. – DOI: 10.11120/plan.2004.00120008
25. Kising'u, T. Strategic Determinants of Intrapreneurship of Education Institutions in Kenya / Titus Muthami Kising'u // International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE). – 2014. – Vol. 1. – Issue 8, August. – P. 48–62.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bondarchuk O. I. Spetskurs-treninh osobystisnoho rozvytku kerivnykiv osvithnikh orhanizatsii u konteksti orhanizatsiinoho rozvytku / O. I. Bondarchuk // Aktualni problemy psykholohii : zb. naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuca NAPN Ukrainy / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – K. : A.S.K., 2011. – T. I : Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia. Sotsialna psykholohiia / za red. S.D. Maksymenka, L.M. Karamushky. – 2011. – Vyp. 32. – С. 213–218.
2. Briukhovetska O. V. Psykholohiia profesiinoi tolerantnosti kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv : monohrafiia / O. V. Briukhovetska. – K. : Interservis. – 360 s.
3. Vozniuk A. V. Kompleks aktyvnykh metodiv ta form psykholohichnoi pidhotovky kerivnykiv do upravlinnia pedahohichnymy pratsivnykamy v systemi pedahohichnoi osvity / A. V. Vozniuk // Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu : zb. nauk. prats. – Vyp. 567. – Pedahohika ta psykholohiia. – Chernivtsi, 2011. – S. 39–47.
4. Vosemnadcat' programm treningov: rukovodstvo dlja professionalov / pod nauch. red. V. A. Chiker. – SPb. : Rech', 2007. – 368 s.
5. Karamushka L. M. Tekhnolohiia rozvytku pidpryiemnytskoi povedinky u pratsivnykiv osvithnikh orhanizatsii dlia zabezpechennia efektyvnoho vvedennia zmin v osvithnikh orhanizatsiakh / L. M. Karamushka, O. V. Kredenser // Aktualni problemy psykholohii. – T. 1 : Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia. Sotsialna psykholohiia :

- zb. nauk. prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : Nauk. svit, 2007, chast. 20. – S. 64–69.
6. Karamushka L. M. Rol vnutrishnoorhanizatsiinoho pidpriemnytstva v realizatsii kontseptsii «Nova ukrainska shkola» / L. M. Karamushka, O. V. Kredentser // Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia. – Naukovyi zhurnal / [za nauk. red. S. D. Maksymenka ta L. M. Karamushky]. – K. : Lohos, 2019. – № 1(16). – С. 33–45.
7. Kredentser O. V. Pidpriemnytska aktyvnist personalu osvity orhanizatsii: teoretychna model ta empyrychne doslidzhennia / O. V. Kredentser // Dosvid Ukrainy ta krain Yevropeiskoho Soiuzu u vyrishenni aktualnykh problem psykholohii v suchasnykh sotsialno-politychnykh umovakh : zb. nauk. statei / [za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky, O. V. Kredentser, Yu. Horbaniuk]. – K.-Liublin : Instytut psykholohii imeni H.S.Kostiuka NAPN Ukrainy, Instytut Nauk pro Rodynu i Pratsiu Sotsialnu Katolytskoho Universytetu Liublina Yana Pavla II. – K. : Lohos, 2016. – S. 62–69.
8. Kredentser O. V. Psykholohichna pidhotovka personalu osvity orhanizatsii do rozvytku orhanizatsiinoi kultury v umovakh sotsialnoi napruzhenosti / O. V. Kredentser // Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia. – 2018. – № 1 (12). – S. 89–98.
9. Minkovska I. Shkilnyi vchytel = pidpriemets. Chy mozhlyvo tse v Ukraini? / I Minkovska / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://nus.org.ua/view/shkilnyj-vchytel-pidpriemets-chy-mozhlyvo-tse-v-ukrayini/>
10. Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
11. Pachkovskiy Yu. F. Psykholohiia pidpriemnytstva : [navch. posib.] / Yu. F. Pachkovskiy. – Lviv, 2001. – 276 s.
12. Smerichevska S. Stratehiia osvitnoho intraprenertstva / S. Smerichevska. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=13553
13. Tekhnolohii roboty orhanizatsiinykh psykholohiv : [navch. posib. dlia studentiv vyshch. navch. zakl. ta slukhachiv in-tiv pislidiplom. osvity] / za nauk. red. L. M. Karamushky. – K. : INKOS, 2005. – 366 s.
14. Tekhnolohiia psykholohichnoi pidhotovky personalu orhanizatsii do roboty v umovakh sotsialno-ekonomichnykh zmin (na materiali osvity orhanizatsii) : [navch. posib.] / za nauk. red. prof. L. M. Karamushky. – K. : Nauk. svit, 2008. – 234 s.
15. Upravlenie personalom. Praktikum: uprazhnenija, testy / [pod red. M. N. Kulapova]. – M. : Jekzamen, 2003. – 256 s.
16. Fedorchuk V. M. Sotsialno-psykholohichni treninh «Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti vykladacha» : [navch.-metod. posib.] / V. M. Fedorchuk. – Kamianets-Podilskiy : Abetka, 2003. – 240 s.
17. Chiker V. A. Trening kak metod, sposobstvujushhij uspesnoj realizacii organizacionnyh izmenenij i organizacionnomu razvitiyu / V. A. Chiker, A. M. Gurevich, D. Saulin. – SPb., 2004. – 156 s.
18. Jebner M. Predprinimatel'skaja orientacija v organizacii. Vnutrennee predprinimatel'stvo ; [per. s nem.] / M. Jebner, G. Frank, K. Korunka, M. Ljuger // Psihologija truda i organizacionnaja psihologija. – T. 6. – H. : Gumanitarnyj Centr, 2010. – 284 s.
19. Lebedeva N. M. Metodika issledovanija otnoshenija lichnosti k innovacijam / N. M. Lebedeva, A. N. Tatarko // Al'manah sovremennoj nauki i obrazovanija. – Tambov : Gramota, 2009. – № 4 (23) : v 2-h ch. – Ch. II. – С. 89–96.
20. Fetiskin N. P. Social'no-psihologicheskaja diagnostika razvitija lichnosti i malyh grupp / N. P. Fetiskin, V. V. Kozlov, G. M. Manujlov. – [2-e izd., dop.]. – M. : Psihoterapija, 2009. – 544 s.
21. Charles, W. Bringing the Excitement of Entrepreneurism to the Public Schools / W. Charles, M.S. Lavaroni, Donald E. Leisey [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.edentrepreneurs.org/edupreneur.php>
22. Klink, J. Fostering intrapreneurial competencies of employees in the education sector / J. Klink, Jo Boon, Marcel Van der Klink and Jose Janssen. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/ijtd.12010> <https://doi.org/10.1111/ijtd.12010>
23. Lăcătu, M. L. Entrepreneurship in education / Maria Liana Lăcătu, Camelia Stăiculescu // International Conference Knowledge-Based Organization. – 2016. – Vol. XXII. – No 2. – R. 438–443.
24. Kneale, P. Teaching Intrapreneurship: Cases from Business / Pauline Kneale // Planet. – 2004. – № 12:1. – R. 8–9. – DOI: 10.11120/plan.2004.00120008
25. Kisingu, T. Strategic Determinants of Intrapreneurship of Education Institutions in Kenya / Titus Muthami Kisingu // International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE). – 2014. – Vol. 1. – Issue 8, August. – P. 48–62.

Karamushka, L. M., Kredentser, O. V. Training "Teaching Staff's Entrepreneurial Activity Development Psychological Training": structure, content and use. The article presents "Teaching Staff's Entrepreneurial Activity Development Psychological Training" based on a technological approach and describes its content, structure, objectives, and basic structural components as well as its target trainees, design and basic interactive techniques, which include filling worksheets, unfinished sentences method (followed by group discussion), brainstorming, mini-lectures, drawings, psychological practicums, intergroup discussions, individual projects, post-training analyses, etc. The training consists of an introduction, training session 1 "Risk and Innovation as the Basic Characteristics of Entrepreneurial Activity", training session 2 "Creativity and Independence as the Main Procedural Characteristics of Entrepreneurial Activity", training session 3 "Focus on Achievement, Commitment and goal Orientation as the Key Characteristics of Entrepreneurial Activity", and the final part. The training combines the main structural elements (training sessions), the main components of each of training topic (introductory, assessing and developing components) and interactive techniques used to represent each of the components. The author gives a detailed description of the training.

Keywords: psychological training, psychological training program, educational organizations, teaching staff, intrapreneurship, entrepreneurial activity.

Відомості про авторів

Карамушка Людмила Миколаївна, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор, завідувачка лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Karamushka, Liudmyla Mykolaivna, Corresponding Member of the NAES of Ukraine, Dr., Prof., Head, Lab. of Organizational and Social Psychology, Kostiuk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0622-3419>

E-mail: lkarama01@gmail.com

Креденцер Оксана Валеріївна, кандидат психологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Kredentser, Oksana Valeriivna, PhD, Assoc. Prof., leading researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostiuk Institute of psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4119-190X>

E-mail: okred278@gmail.com